

Prevela
Dubravka Srećković Divković

■ Laguna ■

Naslov originala

Tom Bullough

CHELESTIAL MECHANICS

Copyright © Tom Bullough, 2012

Edvinu

Translation Copyright © 2012 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

„Što je veći čovekov napredak,
to više on zamenjuje prirodno veštačkim.“

Konstantin Ciolkovski,
Snoviđenja o Zemlji i nebu (1895)

Ptičurko

Decembar 1867.

Kostja je hitao niz rečni breg ka zaleđenoj Oki, tanan i lak u debeloj ovčijoj bundici kao vrabac u zimskom perju. Na reci su tragovi drvoseča prosecali jednoliki sneg u pravcu severa, crtajući liniju ka borovim trupcima rasutim duž obale ispod šume. Kostja se zatrča i kliznu se ogoljenim ledom. Iz tame brezovih stabala izbio je na decembarsko sunce, jednu ruku isturivši radi ravnoteže, s manjerkom čorbe što mu je buktala između košulje i kaputa, i nigde pod tim ledenoplavim nebom nije uspeo nazreti nikakav pokret sem sopstvene dugačke, drhtave senke.

Sneg na severnoj obali beše napravio koricu, pošto su ga ugazili konji i muškarci u valjenkama, pa se dečak kretao hitro i lako uz strminu. Popeo se između trupaca s belim kapama, stotina trupaca koje će, na proleće, poneti na istok led kad krene, penušajući i tutnjeći putem od trista pedeset vrsta do pilana u Nižnjem

Novgorodu, ali zasad su bili sleđeni i nepomični isto kao i šuma iza njih. Njihovi tragovi u dubokom snegu bili su široki, tvrdi i iskričavi, sekli su put između golih kržljivih jorgovana i štrkljastih jasenova – te se sticali na vratima u zidu od borova.

Te zime, kao što su znali svi u Rjazanju, seča je bila zabranjena na rastojanju manjem od pet vrsta od reke. Čak i za odraslog to je bilo sat vremena peške do čistine gde rade drvoseče, i Kostja je u šumu zašao malteno kasom, prateći perjanice svog daha. U polutmini ogromnog, snegom obremenjenog drveća, hladnoća je još oštrije rezala njegove rumene okruglačke obraze, odlučna, naburena usta, crne tatarske oči što mu ih je podarila majka. Manjerku s čorbom je držao čvrsto uz mršavi trbuh, a pogled je digao samo jednom, kad je sunce proseklo crtu kroz umršene grane i pretvorilo im sneg u bujicu svetla.

Možda posle jedne vrste, možda i posle dve, Kostja je stigao do svetlocrvenog traga u prtini pred njime. Zastao je, dotakao ga starom valjenkom i ustanovio da je lepljiv. Trag je parao oči naspram jednolike beline. Protezao se i vijugao od njega, dodatno zapetljan pramenjem krzna, izvijen u lukove u otiscima kopita, i kada je digao glavu, Kostja se nađe oči u oči s visokim drtavim psetom – debela bunda mu je blistala od malih ledenica, a boje je bilo takve da bi bilo dovoljno povući se za nekoliko koraka i ono bi se utopilo među belosivim balvanima.

Na uskom tragu pod senkama opletenim drvetima, Kostja je čuo kako mu titra srce, kako mu šišti dah, otegnut, mek šum kad se s krošanja obruši slap snega, ali mimo tih tananih zvukova nije se čulo ništa: ogromna, ravnodušna tišina šume. Negde u sebi zapitao se zašto je to pseto odlutalo toliko daleko od Korostova, sela gde sigurno živi. Kroz miris čorbe od kupusa osetio je njegov snažni, životinjski zadah. Pod širokim kandžama s kožicama ugledao je dopola proždranog zeca. Video je pseće piramidalne uši, mišićava leđa, kao nož oštre zube između tankih crnih gubica.

U očima boje plamena video je tišinu.

Pojas koji su sekli seljaci iz Korostova protezao se naporedo sa Okom: ogroman razjapljen prostor od salomljenog drveća i širokog neba gde žene s maramama i deca u lepo okrpljenim ritama prikupljaju suvarke pod ono malo krivih ili neželjenih borova, lipa i oskоруša što ogoljene stoje na zimnjem suncu. Sa vatri drvoseča izdizao se prav dim, nalik duhovima drveća koje su oborili. Na kraju traga, Kostja je stajao sitan i uzdrhtao, šiljak plave vunene kape padao mu je nisko nad oči. Na južnoj strani, muškarci su neumorno radili, hladni vazduh orio se od njihovih sekira. Posmatrao ih je kako zasecaju po zarez iznad svakog korena, pa još jedan viši na suprotnoj strani stabla. Gledao je kako čekićem nabijaju klin dok krošnja počinje da poigrava, a kada

grane udare o zemlju uz škripavo cepanje i tresak, bacali su se na deblo – žustrim, izvežbanim pokretima dok režu koru čitavom dužinom, guleći drvo kao životinju.

Prođe nekoliko minuta i neke žene zastaše u poslu te stadoše da pokazuju na Kostju i da ga dozivaju, no tada krupnim korakom iz plitke senke južne strane izađe nadzornik. Eduard Ignjatijevič bio je plećat i sav mrk, crne prosede brade, u dugom crnom kaputu i s crnom čojanom kapom koja mu je pokrivala kratko ostriganu crnu kosu. Čak i sa maljem što mu se klatio u ručerdi u rukavici, ličio je na popa jednako koliko i na šumskog radnika.

„Konstantine?“ Izvadio je iz džepa naočari i zadenuo drške za uši. „Šta ćeš ti ovde?“

Kostja izvuče manjerku s čorbom ispod kaputa. Diže je ka njemu drhtavim rukama, ispod poklopca se vila bledunjava para.

„Konstantine“, ponovi otac. Kapci mu zatreperiše, ali glas mu osta tih, s metodično poljskim naglaskom. „Da ti objasnim nešto veoma važno, što sam ti i dosad objašnjavao, ali si ti očigledno propustio da shvatiš. U gradu, čovek je um. Što će reći, u gradu je on intelektualno biće. Pošto ima kuću, ognjište i pouzdan dotok hrane, u stanju je da se izdigne iznad okruženja, da zaboravi na svoje telesno biće, te da se posveti duhovnim traganjima. Bez grada, ne bismo imali knjige, telegraf, železnicu. Jer u šumi je čovek prosto životinja koja nema ni krzna ni kandži. Sam u šumi usred zime, mogao bi smatrati da je u jezivoj opasnosti. Da li sam se jasno izrazio?“

Eduard Ignjatijevič otvori limenu tabakeru, kresnu šibicu i odbi oblačić dima, koji zasja u svetlosti niskog sunca što se krišom provlačilo kroz krošnje na jugu. Kostja žmirnu kako ne bi zaplakao. Klimnu malčice glavom, a otac mu spusti na leđa svoju veliku šaku pa ga pogura ka obližnjoj vatri, gde je jedan bor stajao kao ožalošćeni gost u kući umrloga – sa gnjilim rubovima rane gde ga je svojevremeno ošinula munja.

„Kao što znaš“, nastavi on, „zemstvo je odlučilo da u Rjazanju nema više seče počev od kraja ove nedelje. Posledica je ta da me čeka ogroman posao. Dakle, voleo bih, moliću lepo, da nakupiš žeravicu i podgreješ tu čorbu u manjerki, a onda, kad bude vruća, da je popiješ.“

„Ali...“, zausti Kostja.

„Nema 'ali.'“

„Ali, oče, tebi sam je doneo!“

„Konstantine“, kaza Eduard Ignjatijevič, a u glasu mu se jedva primetno oseti razdraženost. „Da li me smatraš budalom? Da li misliš da svakodnevno krećem u šumu noseći nedovoljno hrane?“

„Ali... Ali mama je rekla kako strepi da ćeš opet morati da radiš do u mrak. Rekla je kako ne pamti ovako ljutu zimu, i rekla je da ćeš ogladneti!“

Otac se okrete jer je jedan drvoseča nešto doviknuo.

„E pa“, reče, „šta god da ti je majka kazala, ja sam vrlo ubeđen da joj nije bila namera da ti dolaziš čak ovamo. Zaista, ako za ovo zna, slutim da je van sebe od brige. Stvar je krajnje prosta. Ti se tresesh, što je pokazatelj da

pokušavaš da očuvaš toplotu. Važno je da se ne prehladiš, te ćeš zato popiti čorbu, ostati kraj vatre i čekati dok se ja ne vratim.“

Uprkos jari što je tukla od plamena, mala jajasta stakla njegovih naočara već je prekrivala ledena pokorica.

Opet je te noći pao sneg, i u hladno sivo jutro Voznesenska ulica je osvanula čista i bela pod natmurenim oblacima, sa svojim ćubastim vrbama i crvenim, plavim i zelenim kućicama. Opet su se prozorski kapci pootvarali. Žene sa šalovima i keceljama čistile su staze pred svojim vratima, vidljivog daha, i razmenjujući međusobno opaske na račun mraza od dvadeset pet stepeni ispod nule, prstena koji je jedna videla oko Meseca, miša kojeg je druga našla u cipeli. Sve su, izgleda, imale da izveste o nekom predskazanju – premda je Kostji, dok je stajao udno stepenica sa svojim sankama, grad izgledao u najvećoj meri isto kao i svake druge zime u njegovom pamćenju.

Kostja je stanovao u drvenoj kućici jarkoplavih zidova, sa tri pravougaona prozora uokvirena čipkastom rezbarijom, i sa strehama što su štrčale ispod gvozdenog krova kao podsuknje kakve bogate gospođe. U snegu ukraj vrata počivali su ostaci vejalice koju je svojevremeno izumeo Eduard Ignjatijevič, a koja nikad nije propisno proradila. Iz zdepastog zidanog odžaka vio se pramen plavičastog dima u pravcu nasipa pruge, koja

u Rjazanj beše stigla dve i po godine pre toga, i koja će, po rečima Kostjine majke, jednoga dana dosegnuti i do takvih nezamislivih mesta kao što su Voronjež i Rostov na Donu: do samih obala Crnog mora!

„Ignjate!“, viknu Kostja.

Ulazna vrata se otvoriše i njegov brat, klizajući se, izađe iz mračne kuhinje, gde je sve desetoro Ciolkovskih provodilo svako veče od oktobra do aprila.

„Čuvajte se, vas dvojica, da ne nazebete!“, doviknu majka za njim.

„Važi, mama.“

Ignjat beše za vršak-dva* niži od Kostje, pravi mršavko od devet godina, sa ogromnim plavim očima i zatamnjenjem u ustima, tamo gde mu je nedavno ispao sekutić. Rođena s nepunom godinom razmaka, ova su dvojica odavno bila nerazdvojna, te bez reči skrenuše po tragu trojke koja je igrom slučaja tog jutra tuda prošla. Skidoše vunene kape pozdravljajući suseda koji je ubacivao seno kroz vrata staje, dok mu je nekoliko kokošaka kljuckalo nevidljive mrve oko nogu, a u prolazu pored veselo obojenih kuća dozivali su drugove zaglušnim zvižducima:

„Andreju!“

„Viktore!“

„Nikolaju!“

„Ha’mo na sankanje!“

* Stara ruska mera, malo manje od 4,5 cm. (Prim. prev.)

Mjasnička ulica je vodila na sever, ka centru varoši, i ubrzo dva dečaka stigoše do granica požara iz 1837, odakle su počinjale visoke kuće, od cigle i kamena, u prigušenim nijansama žute i rumene boje. U jednoj je bilo trgovačko udruženje, gde je grupa muškaraca u medveđim bundama raspravljala o proizvodnji platna. U drugoj je bila bolnica, gde Kostja razabra, izdaleka, vapaje nekog nesrećnog bolesnika. Mimoišavši se sa izvoščikovim škripavim saonicama i konjem s kog se dizala para, naiđoše na društvanje seljaka što su čistili drvenu kaldrmu u zavejanom parku Novobazarnog trga, i prodoše što su mogli bliže čoveku što prodaje pite s mesom – mirisa tako božanstvenog da je maltene on sam bio vredan dolaska.

„Zamisli kad bi...“

„Kostja!“

„Znam, znam. Ali ja nemam ni kopejke.“

„Imaš, i to dvadeset! Znam da imaš!“

„E pa, ti ih nećeš dobiti!“

„Onda te ne slušam.“

„O, ma daj, Ignjate!“

„Rekao si da ćeš mi dati kopejku svaki put kad moram da saslušam neku tvoju priču.“

Načas su hodali ćutke.

„Vući ću te čak do Sabornog trga“, kaza Kostja. „Šta na to kažeš?“

Ignjat sede na sanke i privuče kolena grudima.

„Đi, konju!“, reče.

„Dobro.“ Kostja poteže kanap. „Zamisli da je sve u Rjanzanju iste veličine kao mi. Kad bi sve bilo skroz malo, onda bismo mi izgledali istinski veliko, nije li tako? Tad drugi ljudi ne bi mogli da nam izvire ni preko čizama, a mi bismo mogli da gledamo preko samih krovova. Mogli bismo da gledamo pravo u vatrogasne kule – ala bi se osmatračci zgranuli kad bi nas videli!“ On se oduševljeno nasmeja. „I morali bi uz to da budu fini prema nama, jer mi bismo bili veoma, veoma jaki, i naprosto bismo mogli uzeti čitavu kulu ako nam tako dođe, i fljusnuti je u reku!“

„Brže!“ Ignjat zavitla grudvu bratu u leđa, te se Kostja dade u trk – velike kuće s gipsanim ukrasima ravnomerno su promicale kraj njih. Sa severa, mraznim vazduhom se razleže zvižduk jutarnjeg voza koji je oglašavao petnaest minuta do polaska.

„U mome svetu, u svakom slučaju, ne bi bilo nikakve Zemljine teže, pa bismo lako mogli podići šta god želimo. U mome svetu, ja bih mogao da skočim koliko hoću vrsta kroz vazduh. Mogao bih da skočim kroz oblake pravo napolje u etar. Kad bih pozeleo da odem u Moskvu, samo bi trebalo da potrčim i skočim, i odleteo bih tamo kao od šale. Ljudi iz voza videli bi me kako prolećem kao đule! Doneo bih novu haljinu mami, i lepo novo nalivpero tati, i čitavu kravu za sve nas, da je pojedemo...“

„Šta bi doneo meni?“, upita Ignjat.

„Tebi bih doneo sanke velike kao kibitka*, s crvenim kadifenim sedištima i zvoncetom spreda, da svi znaju kad nailaziš!“

Na Sabornom trgu, gde su između zgrada državnih službi hitali činovnici u ogrtačima s mesinganim dugmetima, Kostja zastade ispod stuba s fenjerom. Čita-vog jutra činilo mu se da mu je nešto zapelo u grlu, i dok je kašljao i upinjao se da ukloni tu prepreku, osetio je naglu vrtoglavicu i morao je da prisedne na klupu – licem prema šetalištu, koje se slivalo prema zlatnom zvoniku kremlja**.

Najbolja strmina za sankanje u čitavom Rjazanju bila je na obali Trubeža, kod Uspenskog sabora, čijih je pet tamnoplavih ozvezdanih kubeta ličilo na noćno nebo gledano spolja. Sama reka bila je jad i beda, potočić u poređenju sa ogromnom vijugavom Okom, ali južno od nje uzdizala se doslovno litica, gde se svakoga zimskog dana mogla zateći rulja dečaka što lete nizbrdo na lopatama i starim vratnicama, cičeći i vrteći se po ledu.

„Kostja!“, uzviknu jedan. „Je li istina da si juče išao u Korostovo na seču?“

„Išao je!“, reče Ignjat.

„Šta, sâm?“

„Jesi li dobio batine?“

* Kočija, ili velike zatvorene saonice. (Prim. prev.)

** Reč kremlj uopšteno označava utvrdu, kompleks kula i zidina. (Prim. prev.)

„Njih otac nikad ne bije, srećnike...“

„O! A ja bih dobio svoje!“

„Poljaci!“

Za Kostju je bila stvar ponosa što ima prave sanke. Sam ih je napravio, i mada su se svodile na dve daske otesane pod krivinu i treće daske za sedišta, on u uglovima beše podbio četiri klina iznutra radi ojačanja, podmazao salince voskom i bokove ukrasio komadićima šarenog stakla koje je našao u dvorištu kod živopisaca. Dok je koračao kroz gomilu, pozdravljao se s drugovima i sladio se njihovim pohvalnim opaskama. Stigavši do strmine, odmeri tragove sankanja i otiske stopa u sveže napadalom snegu. Sede, zari pete u tle, pričekava da se Ignjat šćućuri između njegovih nogu, a onda se privuče ivici, naže se napred i diže stopala.

Iako su se obojica ovde sankala bezbroj puta, i dalje je prvo spuštanje u danu bilo dovoljno da im zastane dah u grlu. Zemlja se obrušavala tako naglo da je bilo isto kao i da padaš. Kostja se čvrsto držao za kanap, brat za stranice sanki. Zažmurio je zbog oštrog vetra i snega što pršti, i kad su udarili u zasek između obale i reke, on oseti kako poleću u vazduh.

Sleteli su, igrom slučaja, ravno na salince, pa se produžio let po ledu – pored pristana gde su leti pristajali parobrodi, pored ribolovaca što čuču nad rupama s testerom, pečačkim strukom i flašom, pored poplašenog konja nekog seljaka što je psovao, i pored poslednjih

tragova drugih dečaka – te udariše u naspramnu obalu takvom brzinom da su se uspeli pola aršina uz nagib.

Previjajući se od smeha, Kostja je ležao s nogama uvis, a glavom na ledu, usplamtelog lica, s kapom, platnenim pantalonama i ovčijim kožuhom svud ravnomerno uvaljanim u sneg. Iza krstovima ovenčanih kubeta kremlja i kosturski golih breza što su poput korenja sezale ka oblacima, nad gradom se protezala žvrljotina crnog dima. Časak potom, zvižduk voza što objavljuje pet minuta do polaska oglasi se otegnuto i jadikovno, a baš kao što su drugi dečaci umeli raspoznati pticu po poju, tako je i Kostja umeo raspoznati da je to lokomotiva 0-6-0: teretna mašina na drva sa šest točkova i bez vodeće osovine – nepostojana što se tiče brzine, ali korisna u ovakvim zimskim uslovima. Na kragni mu se već hvatao led, ali on je i dalje zurio u dim na nebu, to obeležje sile. Razmišljao je o ustutnjalim klipovima i pari što sukće niz stranice vagonâ. Zamislio je sebe kako putuje na sever, brzo kao konj u galopu – prateći telegrafske žice kroz Kolomnu, Voskresensk i Ljuberce, sve do same Moskve.

Tog popodneva je Kostja sedeo za stolom u kuhinji i zurio u ugao sa ikonama, gde su se zidne grede spajale kao prsti. Po pravilu, uživao je u matematici. Voleo je njenu muziku, odgovore što nezvani iskaču u glavi. Samo su mu danas brojevi izgledali mračni i

neuhvatljivi, zasenčeni od grebanja u grlu i bola u glavi, a kad su njegove dve sestrice ušle iz dvorišta s rukama punim ledenica, tako je silovito uzdrhtao od hladnog vazduha što je dunuo sa otvorenih vrata da mu je kreda kliznula po tablici.

„Maćeha je veoma dobro znala...“, čitao je Ignjat, koji je sedeo ukraj njega i vukao prstom duž redova knjige bajki od Afanasjeva.

„Da?“, podstače ga majka.

On usrknu vazduh kroz rupu u zubima. „Maćeha je veoma dobro znala da... u dubokoj šumi ima jedna... ub... bo...“

„Pročitaj slovo po slovo, hajde.“

„U, B, O, G, A.“

„I šta tu piše?“

„Ubo...? Uboga!“

„Vrlo dobro!“

„Uboga kolibica na kokošjoj nožici. I da... u toj kolibici živi stara veštica, imenom Baba Jaga!“

Čak i na ledom umekšanom dnevnom svetlu, Marija Ivanovna izgledala je iznureno. Između izvijenih obrva, oko zakošenih očiju, duž isturenih tatarskih jagodica imala je bore. Siva štofana haljina bila joj je čista i opeglana, ali je visila prazna ispod njenih od mleka otežalih grudi, a dok je u gvoždem okovan kovčeg slagala filozofske radove koje je njen muž pisao po sat vremena svake večeri, u gustoj crnoj kosi zasjale su joj srebrne vlasi.

„Mama?“, najzad se oglasi Kostja. „Mama, žedan sam.“

Majka se ispravi, jednom rukom podupirući grudi.
„Jesi li završio s računskim zadacima, Kostja?“

„Nisam... Još nisam, mama.“

„Onda ćeš piti kad uradiš zadatke.“

„Ali, mama...“

Napolju, ukraj smrzlog bunara, Maša i Fjokla pevale su pesmu kojoj ih je majka naučila u neko od bezbrojnih zimskih večeri – bajku o careviću i lepoj seljancici-nahočetu. Po kući je uvek vladala veća buka kad je Eduard Ignjatijevič na poslu. Često je Marija Ivanovna i sama pevala, i kad se Kostja nije suočavao s problemima kao što su 136:8 i 157 x 5, pridruživao se i on, baratajući oko raznoraznih svojih projekata: lutaka na žici i modela vozova koje je pravio od tutkala i kartona, bubašvaba koje je hvatao sa Ignjatom pa ih puštao da se trkaju duž podne daske gde su širi razmaci.

Danas je, međutim, pesma bila naprosto gorivo bolu u njegovoj glavi.

„Konstantine!“ Marija Ivanovna stajala je iza njega, gledajući u sopstvene uredne, okrugle brojeve i liniju što se izlegla iz njegove krede. „Šta si ovo, pobogu, uradio?“

„Mama“, izusti on žalostivo. „Nije mi dobro.“

„Prežvrlljao si moje zadatke!“

„Nisam, mama! Nisam namerno!“

„Tako ti svega, Konstantine!“

Na banku iznad peći zaplaka odojče.

Marija Ivanovna prinese ruke licu, teško dišući.
„Juče... Nemaš ti pojma... Konstantine, bezbroj sam

ti puta rekla da ne ideš u šumu, je li tako? Pričala sam ti o opasnostima, i od gubljenja, i od razbojnika, i od Baba Jage, a šta si ti radio? Ti si otišao pravac u šumu, sam-samcitet, usred zime!“

„Ali, mama...“

„I sad kad tražim da uradiš deset zadataka koji za tebe nisu ništa, ti ne samo što nećeš čak ni da pokušaš da ih uradiš nego si ih iz nekog razloga doslovno i prežvrlljao!“

„Mama, nije mi dobro...“

„A šta sam ti ja rekla kad si jutros izašao iz kuće? Šta sam ti naročito naglasila?!“

„Da ne nazebem, mama“, ojađeno reče Kostja.

„Da ne nazebeš“, kaza majka. „A ti si, dabome, nazebao!“

Pored njega, Ignjat je sedeo i ćutao, s prstom na stranici knjige, a oči potajno usmerivši ka njima. U letnjoj sobi, devojčice opet stadoše da marširaju oko buradi s kiselim kupusom i krastavcima, oko maketa vozova i kuća koje je napravio lično Eduard Ignjatijevič kad su stariji dečaci bili mali, a on još imao vremena za takve razbibrige – čizme su im glasno trupkale po šupljem podu, glasovi su im bili pištavi i prodorni.

„Časna reč, Kostja, ja nisam pametna šta s tobom da radim! Zar ti ne shvataš kakva su ovo teška vremena za nas? Kroz pet dana otac ti odlazi u Vjatku. Moraćemo da spakujemo sve svoje i da se oprostimo od svih starih prijatelja, i da proputujemo čitavu zemlju, i...“ Oklevala je, ispucale crvene šake stezale su joj se u pesnice na stomaku. „E pa, možda tvoj otac nije pristalica batina,

ali ja sam na batinama odrasla, i kunem ti se: nastaviš li tako da se ponašaš, smaći ću ti pantalone, previću te preko kolena, i umlaticu te kao vola u kupusu!“

„Video sam vuka!“, prošaputa Kostja.

Ignjat se pored njega promeškolji na širokoj slama-rici. Očni kapci mu zatitraše, oči su mu se žagrile na svetlosti iz velike peći koju je raspalio vetar.

„Šta...?“, sanjivo izusti.

„Video sam vuka, u šumi!“

Kostja se osećao lakim, čilim, kao da sanja. Bol u glavi i grlu beše iščezao. Osećao je neku neodređenu neprijatnost u kostima ruku i nogu, ali to kao da su bile nečije tuđe ruke i noge. On sam bio je savršeno pri sebi. Bio je na toplom i sigurnom u toj jakoj maloj kućici, gde ima vatre i jela – sklonjen od mećave što je zavijala i kandžama grebala kapke, upinjući se da na silu uđe.

„Zašto mi nisi rekao?“

„Uplašio sam se.“

„Ako mi pričaš neku svoju priču...“

„Ne pričam! Ovo je istina!“ Kostjin šapat pređe u glasan govor.

„Psst!“

Iza Ignjatovog zabrinutog, vatrom obojenog lica, Marija Ivanovna je sa svakim dahom uzdisala – glava joj je počivala okrenuta udesno, prema anđelu-čuvaru, Ani, Fjokli i Maši, i od vatre rumenom zastoru što je

svake noći delio kuhinju nadvoje. Jedva razaznatljiv kroz tanko platno, Eduard Ignjatijevič je ležao između Alekseja i Dimitrija, i mrmljao nešto na poljskom. Ispod male petrolejke, Sveti Nikola Čudotvorac, Sveti Jovan Bogoslov, Bogorodica „Ne ridaj mene, mati“ i Hristos Svedržitelj kao da su visili u vazduhu – lica izbornih koliko od mudrosti, toliko i od patnje.

„Šta se desilo?“, upita Ignjat. „Kako to da te nije pojeo?“

Ali Kostju saleteše slabost i umor, naglo kao senka od oblaka, i već dok je otvarao usta da odgovori, on oseti kako ponovo tone u san.

Ivan Ivanovič Lesovski bio je drag starac, Poljak, prijatelj Eduarda Ignjatijeviča, ali dok je te sledeće večeri prilazio Kostji uz treptavu sveću, izgledao je strašno, kao đavo. Visok i krupan, na ramenima je imao snega, pod očima kratere pune senki, i tanki brčići su mu štrčali sa izbri-janih obraza kao kakvi roščići. Stajao je nad posteljom, lica kao isklesanog od tame, a Kostja se skupljao ispod ćebeta sve dok mu nisu samo oči virile.

„Zdravo, rode.“ Imao je dubok glas, gotovo kao iz podzemlja. „Umeš li mi reći šta ne valja? Boli li te grlo?“

„Kostja, doktora Lesovskog poznaješ.“ Marija Ivanovna sedela je kraj njega i milovanjem mu sklanjala mokru kosu s čela. Spustila je sveću na stolicu pored kreveta i senke na doktorovom licu se skupiše. Svetlost zasja na ledu po njegovim brcima. Odjednom mu je lice

izražavalo brigu, pa Kostja dopusti majci da mu povuče ćebe naniže do ispod brade.

„Boli li te grlo, Ptičurko?“

Kostja klimnu glavom, pa iskašlja nešto gusto, nalik tutkalu.

Doktor se osmehnu. Opipa Kostji čelo, a onda iz džepa prsnika izvadi zlatan sat i položi dva maljava prsta poviše njegovog dlana. Pevušio je neku melodiju i posmatrao sekundaru kako kruži brojčanikom.

„Sto četrdeset“, objavi. „A temperaturu cenim na četrdeset, četrdeset sa pet. Nije ti baš dobro, je li, rode moj nesrećni?“ Okrete se zatim Mariji Ivanovnoj. „Otkad mu je ovako?“

„Počeće je da se žali... juče, Ivane Ivanoviču.“

„I niste se setili da me odmah pozovete?“

„Eh...“ Ona žurnije stade da gladi Kostjinu kosu. „Znate, Ivane Ivanoviču, igrao se na snegu. Mislila sam da se samo prehladio...“

Doktor uze sveću i pregleda Kostji usta i obraze. Senke su skakutale po udolinama njegovog lica i sićušnim rupicama što su mu šarale ogromni crveni nos.

„E pa, rode“, kaza, „moraću da ti zavirim u grlo, zato će valjati da se digneš iz kreveta. Neće boleti, ne sekiraj se. Šta misliš, možeš li?“

Mršav i slab u dugoj beloj košulji, Kostja isturi noge preko ivice slamarice. Ustao je uz majčinu pomoć, a doktor ga umota u ćebe i diže ga njoj na krilo.

„Bravo, Kostja“, promrmlja ona. „Bravo, Ptičurko...“

Kad je Ivan Ivanovič spustio prste desno i levo Kostja na vrat, dečak zaurla i stade da se batrga u ćebetu, ali ruke su mu bile prikovane, a majka, čak i njegova majka, držala mu je glavu kako ne bi mogao da se otme. Doktor se naže nad njega, sa svećom u ruci, a kad mu gurnu između usana hladnu metalnu kašiku, beše kao da mu je rasekao jezik britvom. U guši mu zaklobuča šlajm, smrdljiv i lepljiv. Od oluje njegovog daha, sveća se uzne-miri. Doktorovo lice kao da se grčilo, poput Oke kad je šibaju ljuti jesenji vetrovi, sa po plamenom u oba oka i ledenicama što su mu visile s brkova i kapale, i Kostja, shvativši da su ga prevarili, počeo da se tresu, otima, i od straha zavija.

Posle, kad je opet mogao slobodno da se pomera, Kostja je samo mlitavo ležao na svom velikom krevetu. Glava mu beše pala nadesno, onako kako ju je majka ostavila. Oči su mu bile zatvorene, blago podrhtavajući pod kopcima. Bio je majušan, sav proziran, na obrazima je imao po pečat drečave boje, kao seljančica na Uskrs.

„Marija Ivanovna“, strpljivo kaza doktor. „Morate shvatiti da se, s obzirom na vaše stanje, ne smete izlagati opasnosti da budete uz njega. Ne možete ostati uz njega, niti on sme ostati uz drugu decu, i niko ne sme ostati ni u ovoj kući dok se ne očisti. Moraju se izribati podovi, zidovi okrečiti, odeća i čaršavi oprati i iskuvati. Poslaću jednog bolničara da donese hipermangana, njega ćete

rastvoriti u četiri kofe s vodom i staviti ih u uglove da u kući stoje najmanje nedelju dana...“

„Jesi li za još čaja, Ivane?“, upita Eduard Ignjatijevič tihim, stegnutim glasom.

Ispod kapaka, Kostja je kunjao, budio se, kunjao, klijao se površinom sna. Prsti su mu se grčili pod čebetom. Dah mu je strugao iz otvorenih usta, a pljuvačka mu se slivala niz obraz i pravila taman krug na belom platnu.

„Pane doktore, ja sam šestoro izgubila! Šestoro! Neću preživeti da još bez jednog ostanem!“

Kostja nije osetio kad mu je otac navukao pantalone, čizme, vunenu kapu i jagnjeću bundicu, i umotao ga u ćebe. Probudila ga je tek užasna hladnoća napolju na ulici, gde su ogromne bele pahulje padale iz nepremernog prostora, sijajući iz nekog proseka svetlosti ka obrisu njegove majke, od fenjera okačenog o saone čiji je kočijaš imao na kapi i kaputu gomile snega, dok mu je konj stajao i drhtao pod amom između rukunica. Dah Eduarda Ignjatijeviča bio je vreo i bez mirisa. Brada mu je oštro grebala osetljivu kožu Kostjinog lica. Ruke su mu bile čvorovi sušte snage pod Kostjinim leđima i nogama. Kad je bič pukao nad konjskim leđima, Kostja ču sebe kako stenje i vide pahulje kako se vijū iz tame, nalik zvezdama što padaju sa svojih legala.

*Bogorodica putem hodila,
staza je u Rjazanj vodila!*

Kod krčme su neke ljudske prilike ogromnih izobličjenih lica igrale u snegu uz harmonike, mlatarajući ukруг rukama.

Crkvena zvona oglašiše se damaravom, treperavom jekom.

„Još malo pa smo stigli, Kostja“, kaza otac nekim blagim, nepoznatim glasom. „Još malo i tu smo.“

Velike kamene kuće pravile su klanac, jarugu na zemlji, gde su se pahulje rojile oko gasnih fenjera. Upravo na njenom najdubljem mestu saonice Ivana Ivanoviča prošle su između fenjera na stubovima bolničke kapije i zaustavile se ispred tri stepenika, dvojih vrata i zida punog kapaka ispod kojih je probijala svetlost. Iznutra su se čuli dobro znani vapaji, i Kostja stade nemoćno da se otima u očevom naručju.

Kad su prešli preko praga, dočeka ih vihor buke i vrućine. Ivan Ivanovič vikao je i nešto pokazivao. Čekaonica je vrela i nadirala ka njemu, seljaci su se klanjali i krstili, duge kose su im se njihale preko sirovih, bradatih lica. Jedan čovek ležao je na podu u lokvi krvi, noge su mu pregazili salinci i sad su ih držale još samo čakšire. Na klupi je stenjala trudna žena pred porođajem, zane-marena. Na drugoj klupi je hrkao obeznanjen pijanac.

„Zaista mi znači tvoja pomoć, Eduarde“, reče Ivan Ivanovič negde u daljini. „Felčeri imaju posla preko glave... Ovde imamo slučaj šarlaha, zato pre svega ostalog moramo da usporimo oticanje limfnih žlezda.

Krenuću s pražnjenjem nozdrva, a onda ćemo osloboditi grlo primenjujući princip suprotne sile.“

U goloj beloj sobi, Kostja je ležao go na mušemi. Nad njime, iz lampe s gasnim gorionikom izbijala je takva svetlost i vrelina da su otac i doktor izgledali nestvarni, kao anđeli. Očeve naočari i same su se pretvorile u lampe. Neko mu je trljao telo sunderom i toplom vodom, prao ga po nogama i stomaku, crvenim i naježenim kao u očupane guske. Doktor je držao nekakvu pumpu – dugačak stakleni cilindar s crticama sa strane – i kad je prineo njegov otvor Kostjinom nosu, on oseti razoran bol. Iz druge nozdrve kuljnuše sline i sapunjava voda, i pljusnuše mu preko brade. On se zakašlja i povraća. Praćakao se na klizavom ležaju kao riba. Na tren je video očeve oči, sitne i plave iza naočara. Kroz tutnjavu plamena, čuo ga je kako nešto nerazumljivo priča, kao da bez prekida zapitkuje. Sad je ponovo osećao mirise – sapun, petrolej i, za divno čudo, krompir – a kad se doktor opet pojavio, držao je maramicu punu nečega. Negde u dubini glave, Kostja se priseti trika koji mu je jednom pokazala sestra Ana, kad je ubacila lopticu u flašu, pa ovu dobro zatvorila, a onda je pokazala praznu. U titravom svetlu, doktor stisnu maramicu tako da mu zgnječen vreo krompir bljuznu između prstiju, i pritisnu je sa strane uz jezivo bolni Kostjin vrat, dok mu je kašikom trpao sneg u usta.

Januar 1868.

Kostjina soba bila je visoka ali uska. U njoj su bile jedna mala crna peć, gomila cepanica, ikona Vasilija Jurodivog, sa svecem prikazanim nagim i u molitvenom stavu, postelja sa po zlatnom kupolicom na svakom uglu, i stolica gde se povremeno pojavljivao Ivan Ivanovič da bi se mrštio, pojiio ga vodom, ili mu gurao pod pazuhu neki dugačak instrument u drvenom okviru, koji je posle vadio pa zaglédao u njega. Soba je imala prozor na kom su kapci ponekad stajali zatvoreni, a ponekad otvoreni. Jednom je Kostja uspeo da se pridigne i sedne. Kako je iz peći tukla jara, na prozoru iznutra nije bilo leda, ali čak i po suncu što je pravilo „T“ kao u „KOSTJA“ na zidu pored vrata, spolja je prozor još bio neproziran – konji i pacijenti što su stizali u dvorište bili su tek utvarni stanovnici nekog odvojenog sveta.

Kostjinom glavom rili su crvi zbog kojih je vrištao i nasrtao na gvozdenu uzglavnicu kreveta kao da se bori

protiv rešetaka kaveza. Neki su mu bili sklupčani u grlu kao larve, pa je bio boj za svaki otegnuti, klokotavi udisaj i budio se iz snova u kojima ga je neko davio. Drugi su kopali naviše, u kost i moždanu masu, sve dok mu ne dođu do ušiju, gde su mu, beli, bezoki, bodljikavi, žvakali meso sitnim zubima. Jedne noći, kad su kapci bili zatvoreni a sobu osvetljavao samo prigušeni sjaj vatre, Kostja je zario prste duboko u uši. Grabio je da dohvati crve, i u tami osetio kako mu iz ušnih otvora curi nešto sluzavo, lepljivo, niz vrat, u kragnu bolničke košulje.

U nekom trenu te iste noći Kostja je zakunjao i probudila ga je bleđa kriška žute svetlosti koja je lebdela u vazduhu nad njim. Bio je spokojan, smiren, konačno ga više nije bolelo. Glava mu je počivala na jastuku, ali tamo gde su mu dotad bila ramena i grudni koš sada je imao male ruke zabačene uvis i nožice zgrčene iznad stomaka, s majušnim stopalima. Kostja je osećao svaku svoju vlas, svaku poru te nove kože, do poslednje pojedinosti. Znao je da je sad beba, da ne može ni ustati ni progovoriti. Bepomoćno je ležao, punačkih šačica raširenih ka kriški žute svetlosti, i tako je ostao još neko neodredivo i nepremernljivo vreme, sve dok se kriška nije rasvetlila u beli dan, a njemu se, iz dalekog ugla kreveta, vratilo sećanje na ono ranije telo.

Tog popodneva, Kostja je uspeo da se prevuče na stolicu pored postelje, i našao je svojih dvadeset kopejki u džepu jagnjeće bundice. Žutocrveno sunce je seklo

zracima sobu maltene vodoravno, bojeći dim što je probijao iz peći i crtajući žutocrvenu sliku prozora na golom belom zidu pored vrata. Kostja spusti mali hladni novčić na otečeni jezik i ču kako srebro kucnu o zube. Otvori širom unutrašnji prozor i pregleda žutocrvene ledene šare na spoljnom oknu. Zapahnut mraznim vazduhom što je kuljnuo preko kreveta, ogrnuo se ćebetom, izvadio novčić iz usta i, držeći ga za ivice noktima, pritisnuo ga na staklo.

U svetlosti na zidu se pojavio savršen krug, s krunom i krstom, dvoglavi orlom koji drži šar i žezlo, i sićušni lik Svetog Đorđa što ubija aždaju. Kad je Kostja ponovio postupak s drugom stranom novčića, napravio je još jednu krunu, lovorov venac, natpis „20 kopejki“ i godinu „1862.“

Kostja približi oči dvama kružićima i pogleda napolje, u bolničko dvorište. Između stubova kapije i silueta veličanstvenih kuća na drugoj strani ulice, sunce je, nisko i oštro, počivalo nad pljosnatim krovovima Rjazanja. Sneg je bio ružičast, kao kakav skup slatkiš u francuskoj radnji na Novobazarnom trgu. Sunčeva svetlost je ljude na salincima izrovanoj ulici pretvarala u crne pokretne obrise, nalik čavkama. Na stepenicama bolnice su tri čoveka utovarala beživotno ljudsko telo u saone – konj je frktao, rigao blistave oblake, topotao kopitima po nevidljivoj kaldrmi – i tek kad je začuo njegovu njisku, Kostja shvati da bolnicom vlada muk. Namrštio se i opet oslušnuo. Možda je, pomisli, Nova

godina. Možda su svi ostali bolesnici otišli kućama da jedu valjuške i kašu sa slatkim.

Kostja navuče ćebe preko glave kao ženski šal. Posle nekog vremena, na šupljim drvenim podnicama hodnika začuše se koraci, ali ne zastadoše kod vrata, te on, da se suprotstavi samoći, zapeva onu pesmu o careviću i devojci-nahoćetu. Glas mu je bio snažan i prigušen. Zbog zapušenog nosa morao je da zastaje na kraju svakog stiha kako bi udahnuo. Sastrugao je led kad se napravio u njegovim gvirama, potražio pogledom među onim čavkama-obrisima nekog njemu poznatog, i toliko se uneo u taj svet senki da je primetio da je doktor došao tek kad je osetio kako ga ovaj tapše po ramenu.

„Eh, eh“, strogo reče Ivan Ivanovič. „A šta si ti to namislio? Zaboravio si da si bolestan? Napolju je deset ispod nule. A to znači: ostaješ u krevetu!“

Posmatrao je Kostju kako ponovo leže na jastuk, a onda se okrenuo i seo na stolicu.

„I dakle?“, kaza.

„Da, Ivane Ivanoviču?“

„Ostaješ li u krevetu?“

„Da, Ivane Ivanoviču“, pokorno reče Kostja.

„Da, Ivane Ivanoviču.“ Doktor počuta pa se osmehnu, a čiste rumene usne mu otkriše nepravilne zube. „E pa, kako glava?“

„Nije tako loše kako je bilo, Ivane Ivanoviču.“

„Ali grlo te još boli, mogu da se kladim?“

Kostja klimnu glavom sledeći pogled njegovih sivih, skrovitih očiju.

„A uši još ne valjaju, jelda?“

„Da, Ivane Ivanoviču.“

Doktor se naže napred, i Kostja ga ču kako mrmlja nešto sebi u bradu dok mu je razgledao vrelu, peckavu kožu tamo gde mu se izlila ona tečnost.

„Ivane Ivanoviču?“, upita on. „Kad će doći mama da me obiđe?“

„Ti si hrabar dečko, Konstantine.“ Ivan Ivanovič se zaveli u naslon, upredajući vrške-rošćice brkova. Mrštio se. „Dakle... Tvoja majka dolazi ovamo svakog jutra. Donese pismo za tebe, raspituje se kako ti je. To znaš, je li? Muka je, međutim, u tome što je šarlah vrlo gadna boljka, i ako bi majka ušla kod tebe u sobu, mogla bi se i ona zaraziti.“

„Pa kako onda... kako vi smete da dolazite i da me obilazite?“

„Ja sam ga preležao kao mali, rode. Može se samo jednom dobiti, znaš.“

„Pa kad će onda doći otac da me obiđe?“

„Otac ti je otišao u Vjatk.“

Kostja oseti kako mu glava teško naleže na jastuk. Misli su mu bile tako zbrkane da je počeo da oseća ošamućenost.

„Dakle... Kad će, onda, mama smeti da dođe da me obiđe?“

„Potrajaće to još malo, nažalost. Bilo bi za nju vrlo opasno u ovom trenutku... Ali ako budeš dobar i ako vodiš računa da budeš u toplom, onda će braća i sestre možda smeti i malo ranije da ti dođu. Tvoja majka veli da ste ti i tvoj brat Ignjat najbolji drugari. Je li to tačno?“

Kostja klimnu glavom. Bolno ga je uzdrmalo razočaranje.

„Veoma je ozbiljno ovo što te je zadesilo, stari...“, kaza doktor nakon časak-dva. „S koječime još ćeš morati da se porveš. Ja ću ti pomoći koliko mogu...“

„Ivane Ivanoviču?“, kaza Kostja.

„Da?“

„Je li danas Nova godina?“

„Nije, rode.“ Na tren se osmehnuo. „Nova godina je bila pre četiri dana.“

Kad je bolničar sledećeg jutra otvorio prozorske kapke, Kostji je novčić od dvadeset kopejki već bio na jeziku. Čitave noći je ležao utopljen, kako mu je rečeno, i brižljivo se umotao u ćebe pre no što se pridigao na kolena i posvetio se bravici na unutrašnjem prozoru, koji je danas i sam bio oslikan listovima paprati i cvećem. Led na spoljnom prozoru bio je tako debeo da je Kostja morao dvaput da zagreva novčić pre no što se na staklu pojavilo carsko znamenje, a on bio u stanju da proviri u dvorište i na ulicu, gde je sunce zalivalo lica lepih

kamenih kuća – sa zidovima ružičastim, žutim i svetloplavim isto kao nebo.

Napravivši i drugu rupu, Kostja se predade svome motrenju, s laktovima na prozorskom pragu, prezajući na svaki pokret u hodniku. Nagonski se spustio kad je ugledao Ivana Ivanoviča kako se vraća sa nekakvog ranjutarnjeg zadatka, visok i ponosit u kaputu i šubari od vučjeg krzna, ali inače je prosto posmatrao blistave ljude što su prolazili Mjasnickom, zabundani u tolike slojeve krzna i jagnjećih koža da se jedva raspoznavalo da su ljudi. Bio je tu jednonog čovek u ritama koje je sigurno godinama pribirao – dodajući sve jednu po jednu svojoj opremi. Bio je tu slepac u crvenim kadi-fenim čakširama, što je dizao šešir kad mu dâ znak detence koje ga je vodilo uz pomoć štapa. Bili su tu konji što su teglili uvezane breze, kao džinovske metle, i volovske taljige natovarene senom, a potom, baš kad je Kostju počelo da žiga u vratu, pojavila se sitna, mršava žena koja skrenu iz ulice u dimnjakom ocrtanu senku u bolničkom dvorištu.

Marija Ivanovna je bila u prazničnoj crnoj haljini i majčinom zvonastom ogrtaču. Imala je maramu koja joj je obavijala vrat, a pozadi joj prekrivala kosu. Kad je prošla kroz kapiju, senka joj se popela od čizama do rukavica, ali lice joj je ostalo na bleštavom suncu, jednako belo koliko i njen visoki čipkani okovratnik. Čelo joj je ružila jedna bora, ali držanje joj je bilo bez greške, isto

kao i put lica. Nikad u životu nije Kostja video ni najmanje mane na majčinim glatkim, kao izvajanim obrazima.

„Mama!“ Narušio je tišinu, lupajući pesnicama o prozorski okvir i grebući sveži led što se hvatao po rupicama. „Mama! Mama!“

Napolju, u dvorištu, Marija Ivanovna zastade, zažmiri na suncu, i na čelu joj se pojavi još jedna bora. Pogledala je u sprat bolnice pa u ulazna vrata, a onda je, vidljivo udahnuvši vazduh, opazila Kostjine kružice.

„Kostja!“, uzviknula je.

Kostja ju je posmatrao kako hrli kroz sneg, privukavši poglede ono dvoje seljaka što su vukli potpalu kroz sporedna vrata. Pristigla je pod prozor, ali rupice je mogla da dosegne tek vrhovima prstiju, te se zato izmakla za nekoliko koraka – marama joj skliznu sa kose, a lice joj obli rumenilo.

„Kostja, možeš li da me čuješ?“

Iza leda, Kostja beše pomahnitao od uzbuđenja, zaslepljen od sunca, zagluhnut od zvuka vlastitog glasa. Nalegao je na spoljni prozor, ali čak i kad se okačio o ručicu brave, nije uspeo da primora šip da se otvori, te se tako vratio svojim gvirama, priljubivši lice uz staklo, i još jednom se začu njen visoki, jasni glas.

„Kostja!“

„Mama!“

„Kostja, duša me boli zbog tebe! Biće ti bolje! Pomoći ćemo mi da ti bude bolje, obećavam ti!“

„Mama, sad mi jeste bolje! Mama! Hoću kući!“

* * *

Još pet dana je prošlo dok se nije u njegovu sobu pobočke uvukao Ignjat, kose počesljane i namazane zejtinom, s crvenom vunenom kapom u rukama, a očima prelećući od Kostje na jastuku pa do ledom okovanog prozora i nage, izmrcvarene figure Svetog Vasilija na zidu iznad kreveta. Kostji, kome je za poslednjih deset dana u posetu dolazio jedino doktor, rođeni brat izgledao je kao pripadnik neke čudne, patuljaste vrste. U Kostjinom starom kaputu i čizmama, zagegao se podnim daskama i popeo se na stolicu – pa tu ostao klataći nogama i zagledajući svoju kapu.

„Zdravo, Ignjate“, najzad progovori Kostja.

Ignjat ga okrznu pogledom, ali ništa ne reče.

Iz Kostjinih usta pokuljaše reči. „O, Ignjate, da ne poveruješ koliko je ovde dosadno! Nema šta da se radi, nema se s kime pričati, pa mi je čak i Ivan Ivanovič uzeo mojih dvadeset kopejki jer sam njima otapao led da bih gledao napolje, a on kaže da ću se prehladiti i opet se razboleti, pa sad ne mogu više ni da gledam s prozora!“

„Eh...“, reče Ignjat. „To nije lepo!“

„I ja sam to rekao!“

„Šta?“

„To sam rekao. Da nije lepo...“

Ignjat se namršti i zažmiri plavim očima. Govorio je polako, sa oklevanjem. „Dakle ovako. Razboleo si se od vrlo gadne boljke, Kostja. Ana kaže da je doktor

Lesovski rekao mami kako je jedne noći pomislio da ćeš stvarno i umreti!“

„Zaista?“, upita Kostja.

„Zaista!“

„A kako je mama?“, produži Kostja. „Gde sad boravite? Je li tata stigao u Vjatku? Je li nam poslao telegram?“

„Kostja?“, kaza Ignjat.

„Da?“

„Je li istina da si video vuka?“

„Molim?“

„Rekao si mi da si video vuka. One noći. Baš pre nego što si se razboleo...“

Kostja se zagleda naniže, u prekrivač, u rasuta pisma od majke, raskupusane stranice *Bajki* od Afanasjeva.

Ignjat ga bocnu u mišicu. „Ohoj!“, reče. „Budi se, ti!“

„Izvini“, kaza Kostja. „Samo sam...“

„I?“

„I?“

„Pitao sam te da li si izmislio.“

„Ne! Ne, istina je!“

Ignjat se namršti. Sumnjičavo je odmerio Kostju, a onda stade da se trlja dlanovima po bradi i ustima, kao da prikriva zevanje.

„Istina je!“, bio je uporan Kostja.

Ignjat pomeri ruke. „Kako te onda nije pojeo?“

„Mislio sam da hoće! Stajao je nasred prtine, ali je upravo bio ulovio kunića, pa sam... pa sam...“

I ponovo Ignjat pokri usta, ali izgleda da je ovog puta nešto jeo, ispuštajući u nizu tihe, grlene glasove. Oko njih, činilo se, bolnica je bila pusta. Bolesnici, služitelji, felčeri, svi behu zapali u ćutnju.

„Šta je?“, reče Kostja, od straha povisivši glas. „Šta to radiš?“

Ignjat spusti ruke u krilo i nesigurno zatrepta.

„Ti mene stvarno ne možeš da čuješ Kostja, je li?“, upita napokon.

Februar 1868.

Već su jednom bili promenili konje, u Boriskovu, kad je u februarsko nebo procurila prva svetlost. Pod kožnim zastorom i debelom ćebadi u kubitki, Kostja je ležao s glavom na majčinom ramenu i posmatrao ispod arnjeva kako breze brišu po oblacima svojim nežnim crnim granama. Levo i desno od njih, na svežoj slami behu se stisla njegova tri brata i četiri sestre, toplim i prisnim mirisom nadjačavajući vreo, prljav konjski smrad. Velike saonice su se truckale, podrhtavale po džombama i grubim mostovima od brvana, i Kostja se čvrsto držao za majčin ogrtačem ušuškan bok i njen tvrdi, blago zaobljeni stomak – uva priljubljenog uz meku kožu njenog podbratka, gde joj je čuo glas i onda kad je ne gleda u lice.

„Jesi li videla onu crvenu veвериčicu, Fjokla?... Eno je. Eno baš tamo... Znaš priču o lisici, kuniću i veveriци, je li?... Jeste, znaš!“

Zastali su radi doručka kod jedne kolibe koja beše tako duboko u šumi da je trebalo da stoji na kokošjoj nožici. Iščupavši se iz ćebadi, Kostja je posmatrao majku kako silazi na zemlju, namešta sivu šubaru od lisičice, vadi iz džepa u suknjama nalog za promenu konja i kuca na vrata. Gledao je niz prtinu, netaknuto čistu od noćasnog snega, uokvirenu brezama u belom paperju, a kad je krošnjama proleteo povetarac, video je i male usove kako se obrušavaju s grana, jedan pojačavajući drugi, sve dok se nije učinilo da drveće drhti. Tako je čuo tih zvuk snega što se osipa. Okrenuo se i ugledao psa koji se vrteo po dvorištu, a kad mu je video čeljusti kako se otvaraju, začuo mu je i lavež, i kad mu je ugledao i razmahani rep, lavež je postao pozdrav.

U vrućoj, prljavoj kuhinji poštanske postaje, Marija Ivanovna i njena deca posedali su redom na klupu i banak uz bok peći. Za stolom, nadzornik postaje, Jevrejčin u dugom prugastom kaftanu, pušio je na glinenu lulu i nešto se živo prepirao s kočijašem nalik na medveda, sa šubarom kovrdžave crne kose. Dim u prostoriji štipao je Kostju za oči. Kod peći, denjak marama skrivao je staricu što je grčevito kašljala dok se gegala tamo-amo između prazne šerpe i lonca s kupusnom čorbom. I ne pogledavši ih, preuzela je od njih komad smrznute kaše, razdrobila grudvu sekiricom koju je uzela s gomile drva za potpalu, ubacila je u šerpu, pa pažnju preusmerila na samovar.

Na zidu pored vrata visio je cenovnik jela koja je starica tobož bila voljna da kuva.

„Kotleti od telećeg karea“, čitao je polako Kostja. „Pašteta od jesetre s pavlakom. Pečene jarebice sa usoljenim krastavcima. Pile a la Požarski...“ Okrenuo se majci. „Mama, šta je to kotlet?“

„To je parče mesa“, reče Marija Ivanovna. Kako ga je gledala pravo u oči, glas joj je lako i razgovetno nadjačavao kovitlac žamora u sobi.

„A šta je to 'kare'?“

Samo oni koje je Kostja poznao i pre svoje bolesti imali su i dalje svoje normalne glasove. Da bi razumeo nove ljude, morao je ili da prinese uvo do samih njihovih usta, ili pak da im prati usne i oči, te na taj način odgoneta šta su rekli, a to je umelo da prevari. Sa životinjama je bilo drugačije. One su se oglašavale isto kao i pre, iako je čak i u njihovom slučaju bio svestan da im nekako pomaže da postanu stvarne. Umeo je, stojeći ispred krave što muče, da zažmuri i smesta je prenese na neku daleku livadu. Kad je žmurio, malo je šta komplikovalo tišinu. Ovde u postaji, čulo se kuckanje njegovih zuba dok je žvakao hleb. Čulo se kloktanje čaja što se cedi preko grumena šećera u obrazu. Čuli su se glasovi, ali oni su bili nejasni, nešto značeći tek na trenutke. Mogao je isto tako sedeti i napolju u šumi i slušati te ljude kroz sneg što prigušuje zvukove, kroz laki vetar i debele drvene zidove.

* * *

Marija Ivanovna nije prigovorila kad je, posle doručka, Kostja prepustio svojim da opet uđu u kibitku, a sam se ispeo na klupu pored kočijaša-medveda, koji je natakao na glavu malu, zgužvanu kapu, prikupio svih šest struka dizgina tri odmorna konja, ošinuo kobilu u sredini kratkim bičem, pa poterao saone na severoistok galopom kao kakav konjički oficir pod neprijateljskom vatrom. Deset minuta pre toga pored postaje beše s mukom prošao seljak na volovskim taljigama, no kočijaš ga je pretekao za nekoliko časaka, derući se gromkim glasom koji je čak i Kostja uspeo da razabere. Kad su konji dotakli sneg celac, osetio je uzbuđenje kakvo je doživeo Vrangl na Arktiku. Čvrsto se uhvatio za sedalo i zažmirio jer su mu sneg i leden vetar šibali lice, a konji su suktali paru kao lokomotiva, i zvonce na arnju između rukunica igralo je i pripovedalo šumi, dugoj pravoj prtini i svim ostalim seljacima koji nisu imali pameti da prikupe dovoljno drva na jesen da su ovo poštanske saone i da putuju punom brzinom.

„Je li dovoljno brzo?“, grmnu kočijaš, dunuvši oluju belog luka.

„Nije!“, kaza Kostja.

„Nije?!“ Kočijaš izbeči oči iznad obraza prošaranih sitnim žilicama. Na to ošinu dešnjaka i levaka bičem. „Hajmo, golubići moji! Brže! Brže!“

Trojka je sad brisala kao vetar, mišići su sevali pod gustom zimskom dlakom. Kočijaš je na svojoj klupi sedeo jednako opušteno kao maločas na stolici u postaji, i nije prekidao priču – mada je Kostja lovio tek pokoju slučajnu reč. Dečak pusti da mu oči lete po talasavom srebru brezove šume. U uskom nebu nad prtinom bilo je proseva plave boje. Svetlost je jačala, rastapajući senke. Video je tanka stabla povijena u luk pod težinom snega, snežne zmije što su visile s grana do zemlje, debele smetove koji su toliko ličili na krave ili starice da je delovalo nemoguće da neko nije došao ovamo i izvajao ih.

„Ej!“ Kočijaš ga munu u rame, naže se ka njemu, pa opet nešto reče.

Kostja se trže. „Izvinite... To ja ne čujem.“

„Aha! A ja mislio...“ Kočijaš se rečito čuknu u glavu, pa produži ričući iz basa. „Čuješ li me sad?“

Kostja klimnu glavom. Čak i pri ovoj brzini, kočijašu je toliko smrdelo iz usta da je morao da okrene glavu u stranu kako bi disao.

„Kuda putujete?“

„U Vjatk“ reče Kostja.

„Navraga! A zašto ćete tamo?“

„Tamo mi živi stric. Otac je tamo otišao da radi.“

Kočijaš ga pogleda kao kakvog maloumnika. „Vjatka ti je nakraj sveta! Tamo šalju zločince za kaznu!“

„Znam...“

„Pa gde ćete, onda, noćas konačiti?“

„Mama kaže da želi pravo u Nižnji Novgorod.“

„Nižegorod, hoj!“ Kočijaš ispusti ratni poklič, pa se posveti biču.

Bez najave, konji izleteše iz šume na čistinu što je obuhvatala jednu novu Oku, dvaput ili tripud širu od one koju je Kostja viđao pri svim svojim izletima iz Rjazanja. Pod šarenim nebom, između plavičastih obala punih uspravnog drveća, sneg se valjao i talasao po ostacima seče – otkrivajući, mestimično, žbunove, panjeve i grane nalik na ruke davljenikâ. Iznad načuljenih konjskih ušiju i uskovitlanih griva, prtina je nestajala na prevoju obale, i časak potom kubitka polete naniže i stiže na led, gde su se u pravcu severa susticali tragovi ljudskih nogu, papaka, šapa i saona. Sa isturene obale posmatrala ih je iskrivljena krovinjara, sa slamom nabijenom u prozore polupanih okana i dimom što se s mukom probijao iz crne rupe u belom krovu. Deca koja su se pojavila na zvuk biča i zvonceta blistala su od sreće i mahala im s vrata – ruku skrivenih u dugim rukavima prevelikih kaputa.

Poslednja dva popodnevna sata sunce se kotrljalo kroz drveće okolo prtine: zakrvavljeno oko koje je pratilo njihovo odmicanje, čas zureći pravo duž dugačkih rumenih brazda za njima, čas klizeći između borova i breza, pa su ovima grane iskrile narandžastom, ljubičastom, zlatnom bojom. Prolazili su kroz sela s niskim zapuštenim kućama i debelim drvenim crkvama čiji su

se trostruki krstovi naginjali ka severu. Prošli su kroz Melenke, Selino, a kad je sunce dokraja zašlo, prošli su i kroz Murom – s grudobranima i kupolama tankog struka izrezanim od crnila naspram grimiznog neba.

U noći, Kostja je ležao uz hladnu drvenu stranicu kubitke. Pored njega su se glasovi i lica ostalih izgubili s tamom, te se on mic po mic izvukao oko krajička kožnog zastora, ispod arnjeva, i sklupčao se između poluzaklona od dasaka i Ignjatovih košćatih nogu, s kapom natučenom preko obrva i ćebadima preko nosa.

Neme, nepomične nad drhtavim saonama, zvezde su lebdele nepomućene oblacima, pa čak ni vlagom što prožme vazduh u one letnje noći kad može da se spava i napolju na travi. Kostja je pratio prtinu koja je počivala nad njihovom, iscrtanu krošnjama. Zamišljao je kako su zvezde atomi nekog monumentalnog bića, možda i samoga Boga. Zamišljao je da plovi kroz etar, ali ga ne vuku konji, već jato labudova, te će uskoro stići na druge planete što kruže oko drugih zvezda, gde će ga kao cara pozdraviti stvorenja koja međusobno opšte, tako je razmišljao, ne pomoću zvukova, već pomoću slika smeštenih na grudima, pa njima šalju poruke brže negoli telegrafom.

Bili su na nekoliko vrsta severno od Novoselaka kad je Kostja osetio promenu u kretanju konjâ. Digavši glavu, vide kako kočijašev pištolj obasja golo, natmureno drveće – praćen prvim čestitim zvukom koji je začuo još od sunčevog zalaska. Po svetlosti zvezda i tankog

mesečevog srpa što se uspinjao, konji su se otimali u štranjgama, zvonce nad rukunicama treslo se kao da su ga đavoli opseli. Na svome sedalu, kočijaš je, izgleda, vikao. Ocrtan u vidu siluete, ponovo je naciljao i plamena perjanica prasnu u tamu, gde Kostja, trepnuvši da rastera svetlace, ugleda senku kako juri po snegu, bestežinska kao magla. Bilo je nemoguće proceniti koliko je vuk velik. Možda se nalazio na četiri aršina od njih, možda i na dvadeset, ali kad je kočijaš i treći put opalio, on vide da ih ima još – jedni su bez po muke vrludali između okolnog drveća, drugi pak behu toliko blizu da se činilo da jedva izmiču konjskim kopitima.

Tek je pri četvrtom kočijaševom pucnju jedna senka posrnula i svalila se, odjednom materijalna, i istoga trena ostale nestadoše. Kočijaš pomamno raspali bičem po konjskim sapima, tražeći po džepovima nove metke. Kostja pogleda među brezova stabla boje mesečine. Naže se preko boka kubitke, i ispod zastora gde je majka mahalala i davala mu znake da se povuče, on vide vukove kako se jate nad truplom palog sabrata – prvi se već vraćao hajci, postojano ih sustižući, crna bušotina na snegu.

Kad se osvrnuo ka kočijašu, Kostja vide kako levak posrće. Odmah se ispravio, zabacio glavu napinjući remenje, ali vukovima očigledno nije promakao taj pokret. Kad je kočijaš opet opalio, nijedan ne zaosta za glavninom. Mesto toga, bližili su se sve umornijoj kobili, zbijali se u čopor, nasrtali na njena mesečinom opcrtana rebra kao talasi na bokove parobroda, i Kostja se zapita

šta će biti ako kobila padne i kibitka udari u nju pri ovoj ludoj brzini, kako je to kad odbačen letiš kroz vazduh, kako je kad te kidaju ti dugi, povijeni zubi.

Bilo je pozno jutro narednog dana kad se Nižnji Novgorod pojavio nad istočnom obalom Oke, bleštavih zidina i kupola pod niskim zubatim suncem, beo i zlatan kao nebeski grad iz bajke. Zatrpana usred svoje dece, Marija Ivanovna pokaza ispod ruba kožnog zastora, preko ogromnog ledenog prostranstva, tragove saona, vatri i ribara – druga joj je ruka čvrsto grlila Kostju oko struka, usne joj behu primaknute maltene uza samo njegovo uvo.

„Tamo!“ Oči joj se raširiše. „Vidiš onaj mali borik u šumi, što štrči iznad jela i breza? Ono crno drveće, Kostja, vidiš li? Zovu ih Saveljovljeva griva.“ Ona se nasmeja, tajanstveno, i kao da joj zadrhta brada. „Ovde sva šuma pripada grofu Šuvalovu. On je sad načelnik Carske žandarmerije, ali čak i u ona vremena vazda je bio u Petrogradu, kao važan čovek, pa smo pod jesen moja rodbina i ja silazili ovamo sa sekirama i konopcima. Sabirali smo tako drva za ogrev a da matori grof Šuvalov to ni sanjao nije!“

Ona se okrete ka Ignjatu.

„Pa jeste...“ Pomalo se pokajnički ujela za donju usnu. „To su bili samo suvarci, Ignjate. Njemu nisu

trebali. A i svi ostali u Kunavinu istovetno su se tako snalazili za drva.“

„Šta si još radila u Nižnjem, mama?“, upita Kostja.

„Eh, Ptičurko, išla sam u gimnaziju čitavu jednu godinu, pa sam štošta radila – iako sam ponajviše učila latinski i matematiku, i bubala veronauku, što je veoma, veoma dosadno...“

„Kolika si bila?“

„Četrdeset sedme imala sam... petnaest godina.“ Saone skrenuše i sunce joj punom snagom zablesnu lice, sede vlasi joj zasjaše kao sneg. Pod očima je imala neko tamnilo koje je moglo biti naslikano i mastilom. „Blagi bože, bilo je to pre dvadeset i jednu godinu! Bila sam mlađa od tebe, Aljoša! I od tebe, Mitja! Ako ne računam nekoliko odlazaka u Ržanzj, tad sam prvi put otišla nekud dalje od Pronska. Pamtim...“ Zagledala se u poljane niže šume grofa Šuvalova. „Pamtim kako smo, u proleće, izjutra pre škole, trčeci silazili niz ono brdo da beremo pečurke. O, čarobno je to bilo! Bele rade i ljutići, i jagorčevina i spomenak, i rosa na travi, i maglica na reci, i sunce što se tek rađa nad Djatlovskim brdima!“

Postaja u Nižnjem Novgorodu nalazila se na dve ulice od pristaništa, velika kao skladište, i zagrejana kao pećnica jednim genijalnim sistemom gvozdениh cevi. Po hodnicima i stepeništu su se između soba i ulice tiskali muškarci, žene i čitave porodice, raskomoćeni

kao kod svoje kuće. Devojke su pronosile opasne šerpe s ključalom vodom i velike bezoblične crne hlebove koji su kiselim mirisom ispunjavali zagušljivi vazduh. Delovalo je bučno. Svi koje je Kostja video kao da su se dovikivali s nekim na drugoj strani, pa i kad su on, mati, tri brata i četiri sestre i sami našli sebi prostora i spustili putni kovčeg, i dalje je osećao pokrete po drvenom podu nad njima i ispred vrata: neprekidne vibracije, kao da je ta zgrada nekakav džinovski muzički instrument.

Odaja je bila mala, prljava i osvetljena samo kroz jedan visoko usađen prozor, kroz koji se videlo nekoliko raštrkanih oblaka. Imala je sto, bokal s vrućom vodom, istačkano ogledalo, ikonu Svetog Jovana Krstitelja, dva gola kreveta i neodređen broj bubašvaba, koje su istraživale po prašini pipcima nalik na pecaljke. Do vrata je visio isti besmisleni jelovnik koji su videli u onoj postaji prethodnog jutra, uz natpis koji je obaveštavao da odatle ima 351 vrsta do Rjazanja, 454 vrste do Vjatke, 431 vrsta do Moskve, 958 vrsta do Petrograda, i 6.430 vrsta do Vladivostoka – putovanje za koje bi njima, sračunao je Kostja, bilo potrebno bezmalo mesec dana.

„Jelo je spremno, Kostja“, reče Marija Ivanovna čučnuvši pred njega. „Jesi li gladan?“

Kostja oseti miris raskravljenе kaše.

„Šest hiljada četiristo trideset vrsta odavde!“, odgovori on, zadivljen.

„Šta to?“

„Vladivostok.“

„Dug je to put.“

„Trebalo bi nam dvadeset i sedam dana do tamo. Sem ako ne bismo putovali i noću.“

Majka se nasmeši i poljubi ga u čelo. „E pa, istraživaču moj, ako smem da te otrgnem od računanja, malo ćemo prezalogajiti pa idemo da se penjemo uz brdo do kremlja.“

Ulica iza postaje bila je duboka i siva, a sneg u njoj tako ugažen od točkova i salinaca da je kaldrma maltene ostala gola. Među drugim vozilima, dvoje velike saone provezoše dvadesetak ili više mladih muškaraca i momaka oborenih pogleda, u tankim sivim uniformama. Svima je bilo izbrijano pola brade i kose, pa su im tako ogoljene glave ličile na lobanje. Svi su oko gležnjeva imali bukagije, a ruke su držali stegnute oko uskih prsa. Potkovani salinci vrcali su iskre iz kamena. Kostjina porodica provlačila se između konja što su duvali paru, prošla pored jedne prodavnice u čijim su se prozorima mogle videti tkanine svih zamislivih boja: narandžaste, ružičaste, plave kao tirkiz, žute kao maslačak. Ana je morala da stegne Mašu pod mišku da bi je naterala da produži. Izašavši iz sokaka šarenog od prljavog leda koji su napravile pralje, stigoše u jednu jarugu, bokova šarenih od slojeva đubreta gde su mršavi psi utučeno njuškali. Nad njih su se nadnosile lipе čupave od lišajeva,

i jedna kuća tako veličanstvena i bela da je mogla isto tako biti i od marcipana.

Na trgu pri polovini brda, Kostja je priseo na jedan sanduk pa gledao majku kako provodi ostale između bala vune, ovčijih koža, kudeljnih konopaca, valjenki i konjske opreme, naslaganih ispred radnji. Tanke nožice su mu klecale. Pored njega, dva trgovca su pušila, pljujući u sneg i pričajući nešto neodgonetljivo.

„Umorio si se, je li, Kostjuša?“ Pred njim se pojavi Ana, nasmešena, s pljunutim njegovim tamnim očima i velikim ispupčenim čelom, koje su oboje nasledili od oca.

„Ne!“

„Jesi, jesi!“

Uhvatila ga je za ramena i zbacila ga sebi nakrkače, i kad je slučajno dotakao sestru po grlu, on otkri da i nju može sasvim lepo da čuje. Glavu je obesio napred, i ulični mirisi pite, brezovog dima i lanenog ulja izmešale se s mirisom kleke u njenoj dugoj crnoj kosi.

„Anja?“ kaza on. „Ko su bili oni ljudi na saonama?“

„Robijaši?“, upita Ana. „Poljaci, braco. Idu u Vjatku, isto kao mi!“

„Zašto?“

„Eh, možda putuju u Sibir, šta ja znam...“

Peli su se ispod duge nadstrešnice sa obučarskim i krojačkim radnjama, prolazom zasutim slamom i iverjem, zakrčenim svetinom i sankama.

„Ali zašto?“

„O!“ Kostja oseti kako sestrin grkljan poskakuje pod njegovim prstima, a ona sama okrete se za pola kruga kako bi i on mogao da vidi kroz otvorena vrata radionice gde su pravili nameštaj uz pomoć čitavog arsenala alata, pod naročitim staklenim kuglama koje su im ispunjavale prostoriju dnevnom svetlošću. „Zamisli samo šta bi sve sa onim mogao da napraviš, a?“

Iako se Kostja beše naslušao majčinih priča o kristalnim planinama i oblacima zaodnutim kirgiskim vrhovima, nikada pre ne beše video ništa slično brdu u Nižnjem Novgorodu. Bilo je više od borova u Save-ljovljevoj grivi, neizmerno više i od Uspenske saborne crkve i obale Trubeža zajedno, a ovenčano tako veličanstvenim kremljem da je svakako morao biti najlepši na svetu.

Kad je Ana spustila Kostju na zemlju, našao se stojeći pod džinovskom okrečenom kulom s krovom nalik na čarobnjakov šešir i zagledao se niz samoubilački strmoglavu padinu ka crkvi snežnih krovova i zlatnih kupola, ka zavejanim skladištima i ukopanim dereglijama duž pristanâ. Iza njih je počivala Volga: zaleđeni beskraj gde su se majušni ljudi i konji kretali pod nepreglednim, oblacima izgrebanim nebom. Sleva je pristizala mala Oka nalik na kakvu siromašnu rođaku s juga, odvajajući grad od trgova, zatvorenih ograda, golih ledina što služe kao zaštita od požara, vatrogasnih osmatračnica, crkva i kanalâ Makarjevske tržnice – koja u julu postaje

najvažnije mesto u čitavoj Rusiji. Na kraju poluostrvca uzdizali su se napola dovršeni krovovi saborne crkve. Među dalekim njivama protezale su se sićušne naporedne šine, a voz za Moskvu, upravo dok je Kostja posmatrao, polazio je iz stanice: iz najistočnije tačke celokupne železničke mreže.

Kostja priđe rubu strmine. Napinjući sluh, zažmiri kroz uskomešani dim i paru.

„Ignjate?“, upita najzad, okrenuvši se bratu. „Koja je ono bila lokomotiva? Jesi li joj uspeo čuti zvižduk?“

Mart 1868.

Čak i sat vremena pred zoru, još su goreli fenjeri na Crkvi cara Konstantina i Svetotrojickom saboru: sićušna, opreznna svetla što ocrtavaju barokne oblike naspram crnog neba. Kroz kuhinjski prozor novog stana Kostja im je jasno razabirao obrise iznad krovova na drugoj strani ulice, zaobljenih od snega. Saborna crkva je stajala na jednom od sedam brežuljaka Vjatke, i premda poneki fenjer beše utrnuo po noći, još su se videle strehe i sleme krova nad trpezarijom, i venci zvonika, pa čak i vrh tornja. Crkva cara Konstantina bila je bliža, i njena kula je jasno štrčala na zapadnoj strani Carevske ulice. Njeni parapeti lebdeli su kao postrojene zvezde. Bilo je neverovatno kako, obilazeći toliki grad, gradonačelnik uspeva da održi onoliku trbušinu. Bilo je neverovatno da se neko može peti preko tih zidova i preskakati te bedeme.

Prve nagoveštaje zore dočekao je plotun prangija. Iznad krovova u luku prolete raketa, ostavljajući za